

Araştırma Makalesi

Merkez ve Kenar Bağlamında Lise Öğrencisi Olmak: Fenomenolojik Bir Yaklaşım¹

Being a High School Student in the Context of Center and the Periphery: A Phenomenological Approach

Research Article

Şenay Kavurgacı*² Abdullah Selvitopu³

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2022
Cilt 4, Sayı 1
Sayfalar: 62-73
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş : 22.03.2022
Kabul : 05.05.2022

DOI: 10.47770/ukmead.1091785

Özet

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin öğrenim gördüğü okul türü bağlamında aile, öğretmen ve çevre ile yaşadıkları deneyimleri irdelemektir. Çalışma, nitel araştırma türlerinden olan fenomenolojik araştırma deseniyle tasarlanmıştır. Çalışma grubu, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Karaman ilinde fen ve meslek lisesi ortaöğretim okul türlerinde öğrenim görmekte olan 10 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme tekniklerinden "kartopu örnekleme tekniği" ile belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Veriler, içerik ve betimsel analiz yöntemiyle irdelenmiştir. Analiz sürecinde öğrenim görülen ortaöğretim okul türünde öğrencilerin yaşadığı deneyimler; "İster fen lisesinde, ister meslek lisesinde oku" tema adı altında sembolik etkileşimcilik ve etiketleme kuramı bağlamında irdelenmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların okul türü bağlamında çok farklı deneyimler yaşadıkları, okul türünün hayatlarında önemli bir belirleyici rol oynadığı ve oynayacağı, okul türüne göre aile, öğretmen, çevre ve toplumun farklı tutumlar sergiledikleri söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Etiketleme kuramı, fenomenolojik yaklaşım, lise türü, sembolik etkileşimcilik Kuramı

Abstract

The aim of this study is to examine the experiences of high school students with their families, teachers and environment in the context of the type of school they study. The study was designed with the phenomenological research pattern, which is one of the qualitative research types. The study group consists of 10 students studying in science and vocational high school secondary school types in the province of Karaman in the academic year of 2019-2020. Participants were determined by the "snowball sampling technique", one of the purposive sampling techniques. During the data collection process, interviews were conducted using a semi-structured interview form. The data were analyzed by content and descriptive analysis method. The experiences of the students in the secondary school type of education in the analysis process; It has been examined in the context of symbolic interactionism and labeling theory under the theme of "whether in a science high school or a vocational high school". As a result, it can be said that the participants have very different experiences in the context of school type, school type plays and will play an important determinant role in their lives, and family, teacher, environment and society exhibit different attitudes according to school type.

High school type, labeling theory, phenomenological approach, symbolic interactionism theory

Keywords

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2022
Volume 4, No 1
Pages: 62-73
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 22.03.2022
Accepted : 05.05.2022

DOI: 10.47770/ukmead.1091785

¹ Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanı olduğu birinci yazara ait aynı isimli yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, senaykavurgaci@gmail.com

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi aselvi@kmu.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim, bireyin hayatını geçirdiği toplumda davranışlarını, becerilerini ve olumlu değerdeki diğer tutumlarını geliştirdiği süreçtir (Tezcan, 1985). Bu çerçevede öğrencilerin seviyelerine uygun ortak genel kültür vererek mesleğe, iş alanlarına, hayata ve yükseköğretime hazırlamayı amaç edinen ortaöğretim kurumlarının (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019), öğrenim görülen ortaöğretim okul türü bağlamında geleceğe giden yolda köprü vazifesini üstlenmiş önemli bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de 4+4+4 eğitim sisteminde, ortaöğretim kurumlarından sosyal bilimler liselerine, fen liselerine, meslek liselerinin Anadolu teknik programlarına ve proje uygulayan eğitim kurumlarına, MEB tarafından yapılan merkezi sınav puanıyla (MSP) öğrenci yerleşmektedir. MSP ile öğrenci alan kurumlar dışındaki okullara ise, tercihe bağlı olarak öğrenci yerleşmektedir (MEB, 2019). Bu bağlamda, ortaöğretime geçiş sınavlarında son 20 yılda sınava giren öğrencinin sınıf düzeyi, sınav süresi, soru sayıları ve katsayıları ile ilgili sık sık değişikliklerin yapıldığı söylenebilir. Bu değişikliklerin öğrencilerin öğrenim göreceği ortaöğretim okul türünü seçmesinde etkili olduğu öngörülebilir.

Alanyazında, MSP ile öğrenci kabul eden lise türlerinde akademik başarı, bir derse karşı tutum, öğrenme stratejileri ve becerileri gibi konular irdelenmiştir. İsteğe bağlı öğrenci kabul eden lise türlerinde ise sosyoekonomik durum, nitelikli iş gücü yetiştirme, okul terki, devamsızlık, sınıf tekrarı, disiplin, meslek seçimi ve umut düzeyleri amacına vurgu yapıldığı gözlenmiştir (Buyruk, 2009; Çimen, 2019; Dayıoğlu, 2010; Goux, Gurgand ve Maurin, 2014; Güloğlu, 2019; Güngör, 2019; İpek, 2016; Küçükarslan, 2019; Lannegrand-Willems, Cosnefroy ve Lecigne, 2012; Mertens, 1982; Sönmez, 2019; Taş, Selvitopu, Bora ve Demirkaya, 2013; Toth ve Rudas, 2012; Türk, 2019; Vurucu, 2010; Yavuz, Gülmez ve Özkaral, 2016). Söz konusu çalışmalarda, öğrencilerin ortaöğretim okul türü bağlamında yaşadığı deneyimler ve bu deneyimleri nasıl yorumladıklarına ilişkin konulara değinilmemiştir. Bu çalışmada, aynı amaçlara tekrar vurgu yapmadan, öğrencilerin öğrenim gördüğü ortaöğretim okul türünün hayatlarına nasıl yansıdığı üzerine odaklanılmıştır.

Çalışmanın temel amacı, lise öğrencilerinin öğrenim gördüğü okul türü bağlamında aile, öğretmen ve çevre ile yaşadıkları deneyimleri irdelemektir. Lise öğrencilerinin öğrenim gördüğü okul türü bağlamında öğrenci olmayı hangi sembollerle ve kavramlarla ifade ettikleri ya da nasıl anlamlandırdıkları G. H. Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman’ın sembolik etkileşimcilik ve etiketleme kuramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sembolik etkileşim, bireyin etkileşim sonucunda nesneye yüklediği anlam temelinde hareket etmesi ve nesnenin anlamının etkileşimle beraber değişmesidir (Blumer, 1969). Bu çerçevede öğrenciler, farklı ya da aynı ortaöğretim okul türünde farklı deneyimlerini benzer şekilde yorumlayarak ortak bir noktada buluşabilirler ya da benzer deneyimlerini farklı şekilde anlamlandırarak farklı hedeflere sahip olabilirler. Bu sebeple, her insanın deneyimleri ve bu deneyimleri kendi dünyasında nasıl anlamlandırdıklarını incelemenin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın öğretim programları ve eğitim politikaları ile ilgili düzenlemelere ışık tutacağı öngörülmektedir.

Mead’in sosyal kuramı; dilin, jestlerin, benliğin ve diğer sembolik davranış biçimlerinin iletişim sürecinde nasıl ortaya çıktığını gösteren bir kuramdır (Diggins, 1994). Mead; zihin, benlik ve toplum kavramlarının aralarına sınırlar koymaz ve bu üç kavramın etkileşimiyle birbirlerini nasıl tamamladıklarını ve var ettiklerini inceler.

Mead benliği iki kısma ayırır: “I” (ben) ve “me” (beni/bana). Bu bağlamda, “ben” yalnızca kişinin kendini ifade etmesindeki dürtü olarak her zaman “beni” ile aynı süreci içerir. “Beni” kişinin kendi çevresini etkilemesi ve çevresinin etkisini onaylaması demektir (Mead, 1934). Ayrıca Mead, benliğin gelişimini ve toplumsallaşmanın gerçekleşmesini play (oyun) ve game (kurallı oyun) olmak üzere iki aşamada açıklar. Oyun aşamasında çocuk, önemli gördüğü diğer kişilerin jestlerini taklit eder. Bu aşama, bir başkasının rolünü almayı kapsar (Gillespie, 2005). Kurallı oyun aşamasında çocuk kendi dışındaki pek çok kişinin rolünü almayı öğrenmektedir (Klein ve White, 1996). Mead bu durumu genelleşmiş ötekinin rolünü öğrenme yeteneği olarak ifade etmiştir. Bu yetenekle birey, toplumsal normlar doğrultusunda diğerlerinin tepkilerini yorumlama ve tahmin etme yeteneği kazanmaktadır (Millar, Brenda ve May, 2000). Bu çerçevede birey için çok değerli olan kişilerin tepkileri ve düşünceleri, onun gideceği yolun rotasını etkilemektedir.

Sembolik Etkileşimci Yaklaşım’a Mead ve Blumer gibi Erving Goffman’ın da katkıları büyüktür. Goffman bireyin benliğini, tiyatro oyunu bakış açısına sahip dramaturjik ilkelerle açıklamıştır. Goffman, tiyatro metaforunda sahneyi, sahne önü ve sahne arkası olmak üzere ikiye ayırır (Goffman, 2014). Sahne önünden kişi, izleyicilerin beklediği eylemi sunarken; sahne arkasında ise gerçek yüzünü gizleyen eylemlerde bulunur (Thio, 1996). Sahne arkasındaki davranışlar, sadece takımında bulunan kişiler tarafından bilinebilir. Bu durum “izlenim yönetimi tekniği” olarak tanımlanır. İnsan, sırf çevresindekilere belli bir izlenimi vermek için çok ince hesaplarla düzenlenmiş eylemlerde bulunur. Bu eylemler bazen farkında olmadan planlı olarak gerçekleşebilir bazen de farkında olarak kasıtlı sergilenir. Goffman’a göre birey iki davranış türü sergiler: Verdiği izlenim ve yaydığı izlenim. Verdiği izlenim, sözlü simgeler barındırır. Yaydığı izlenim, diğerlerinin beklentilerini değerlendiren çeşitli eylemlerdir (Goffman, 2014). Bu bağlamda birey, dışarıdan (diğerleri tarafından) görülmesini istediği tarzda bir kimliği sergileyebilen yönetici bir benliğe sahip olurken, içeriden ise (görmesine izin verdiği kişilerce) dışarının bilmediği kendi benliğinin gizemi deşifre edilebilmektedir.

Bourdieu’ye göre sınıfsal farklılaşma egemen sınıf, alt sınıf ve alt sınıf ile egemen sınıf arasında kalanlar orta sınıf olarak nitelendirilmiştir (Öğüt ve Çeğin, 2013). Bu noktada grupların kendi normlarına uyma hususunda kişiye baskı yaparak etiketlemesi (Becker, 1967) durumuna yönelik eğitim müfredatı, aile, öğretmen ve yöneticilerden oluşan üç önemli paydaş, öğrencilere rehberlik etme göreviyle onların kabiliyetlerini ortaya çıkarmalı ve kendine has kimliği ile var olma fırsatı sunulacak hedeflerle yetiştirmelidirler (Selvitopu ve Kavurgacı, 2019). Böylece öğrencinin okula bağlılığı artabilir, toplumdan

dışlanmayacağı ve topluma yabancılaşmayacağı düşünülebilir. Toplum ve öğrencinin karşılıklı beklentileri birbirlerini tatmin edeceğinden bir bütünleşme söz konusu olacağı söylenebilir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Lise öğrencilerinin öğrencilik deneyimlerini irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenoloji; kişinin yabancı olmadığı ama bütünüyle kavrayamadığı gerçekleri araştırmayı amaç edinen çalışmalara uygun çalışma ortamı oluşturan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Fenomenolojistler, genellikle insanoğlunun benzer deneyimleri algılamalarında ve yorumlamalarında bazı ortak yönler olduğunu varsayarlar (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Bu çalışmada, lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri ortaöğretim okul türünde öğrencilik deneyimlerini anlamlandırmada benzer veya farklı deneyimlerini saptamak için fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme tekniklerinden “kartopu örnekleme tekniği” ile belirlenmiştir. Söz konusu teknik doğrultusunda araştırmaya gönüllü bir katılımcıyla başlanılır. Araştırmanın veri toplama süreci bu katılımcı için tamamlandıktan sonra bu konuyla ilgili olarak başka kimlerle görüşme yapılabileceğine yönelik katılımcıdan tavsiyeler alınır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012; Creswell, 2012). Bu bağlamda çalışma grubu, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Karaman ilinin merkez ilçesinde bulunan fen ve mesleki ve teknik liselerde öğrenim görmekte olan 10 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcıların gerçek isimleri değiştirilmiştir. Bulgular bölümünde fen lisesinde öğrenim gören katılımcıların doğrudan alıntılarının sonuna isim/FL; meslek liselerinde öğrenim gören katılımcıların doğrudan alıntılarının sonuna ise isim/ML açıklaması belirtilmiştir. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

Çalışma Grubu

Kod	Cinsiyet	Sınıf	Yaş	Baba mesleği	Anne Mesleği	İlkokul/Ortaokul Türü	Ortaöğretim Okul Türü
Yusuf	Erkek	12	19	Çiftçi	İşçi	DO/DO	ML
Ayşe	Kadın	11	17	Öğretmen	Ev hanımı	DO/DO	FL
Mehmet	Erkek	9	15	Yönetici	Ev hanımı	DO/DO	FL
Eylül	Kadın	12	18	İşçi	Ev hanımı	DO/DO	ML
Elif	Kadın	12	18	Emekli memur	Ev hanımı	DO/DO	ML
Mustafa	Erkek	11	17	Yönetici	Ev hanımı	DO/ÖO	FL
Zeynep	Kadın	12	18	İşçi	Ev hanımı	DO/DO	ML
Fatma	Kadın	12	17	Öğretmen	Öğretmen	DO/ÖO+DO	FL
Ahmet	Erkek	12	18	İşçi	İşçi	DO/DO	ML
Emine	Kadın	9	15	Öğretmen	Öğretmen	ÖO/DO	FL

DO: Devlet okulu

ÖO: Özel okul

ML: Meslek lisesi

FL: Fen lisesi

Tablo 1 incelendiğinde katılımcılar, okul türü bağlamında eşit sayıda olup çoğunluğu kadın ve 12. sınıftır. Katılımcıların anne ve babalarının mesleği; öğretmen, yönetici, ev hanımı, işçi, çiftçi ve emekli memurdur. Katılımcıların çoğunluğu ilkokul ve ortaokulu devlet okulunda okumuşlardır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme ile araştırmacı katılımcıya esneklik sağlarken beklenmedik bilgileri elde edebilme avantajına sahip olmaktadır (Barbour ve Schostak, 2005). Alanyazından elde edilen bilgiler doğrultusunda görüşme formu hazırlanarak alan uzmanlarının eleştiri ve önerileri doğrultusunda forma son hali verilmiştir. Sorular, araştırmanın kavramsal çerçevesi doğrultusunda hazırlanmıştır. Görüşme soruları, katılımcıların öğrenim gördüğü ortaöğretim okul türünde neler deneyimlediğini ve bu deneyimlerin hayatlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmayı amaç edinmiştir. Görüşme formu sorularının güvenilirlik ve geçerliğini artırmak amacıyla gönüllü iki katılımcıyla pilot görüşmeler yapılmış, iki katılımcının iki soruda anlaşılmasız ve eksik gördüğü noktalar tekrar ele alınarak görüşme formunda düzenlemeler yapılmıştır. Örnek soru olarak “Aileniz devam ettiğiniz lise ile ilgili ne düşünüyor? (Akraba ve çevreniz).”, “Sizce toplum, devam ettiğiniz lise hakkında ne düşünüyor? Anlatır mısınız?” ve “Öğretmenlerinizin size bakışı nasıl? Biraz bahsedebilir misiniz? Olumlu olumsuz sonuçları neler? Sizi nasıl etkiliyor?” verilebilir. Görüşmeler, Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan araştırma izni ile katılımcılarla belirlenen tarihlerde gerçekleşmiş ve katılımcılara çalışma hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Yapılan görüşmeler katılımcı izniyle ses kayıt cihazına kaydedildikten sonra yazıya dökülmüş, elde edilen verilerin doğruluğunun katılımcılar tarafından onaylanması istenmiş ve onaylanan veriler değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, verilerin çözümlenmesinde nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi tekniği ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi tekniği, araştırmacıların yazılı iletişim örneklerinin analizi yoluyla dolaylı olarak insan davranışlarını çalışmalarına olanak tanıyan bir veri analizi tekniğidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Betimsel analiz tekniği ise görüşülen bireylerin doğrudan alıntılarının yorumlanarak neden-sonuç ilişkisi bağlamında sonuçlara ulaşılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Söz konusu yöntemler bağlamında, ses kaydı yapılan görüşmeler yazıya dökülmüştür. Görüşmelerden elde edilen verilerin

analizinde Nvivo 11 programı kullanılmıştır. Ham veriler, araştırmacı tarafından okunmuş, verilen cevaplarda ortak noktalar bulunmuş, ayrı ayrı kodlar oluşturulmuş ve kodlardan yola çıkılarak alt temalar oluşturulup ana temaya ulaşılmıştır. Katılımcı ifadeleri doğrudan alıntı yapılarak okuyucuya sunulmuş ve okuyucunun bağlamdan uzaklaşmaması sağlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik, çalışmanın aktarılabilirliğini ve inandırıcılığını sağlamaya yönelik süreçleri kapsamakta (Lincoln ve Guba, 1985); güvenirlilik ise genel olarak, tutarlılık ya da sağlamlık anlamına gelmektedir (Merriam, 2013). Bu bağlamda görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri yerlerle ve saatlerde yapılmış ve katılımcılara çalışma hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Böylece araştırmacı, katılımcıların kendini daha güvende hissetmesini sağlamaya çalışmış ve katılımcıların deneyimleri ve bu deneyimlerden ulaştığı sonuçlara dair verileri yaşadığı gibi elde etmeyi amaçlamıştır. Daha sonra görüşmeler yazıya dökülmüş ve verilerin doğruluğunun katılımcılar tarafından teyit edilmesi istenmiştir. Katılımcıların verinin özgün ve doğru olduğunu onaylamaları doğrultusunda aktif olması bakımından katılımcı teyidi önemlidir (Creswell, 1998). Katılımcı teyidi ile katılımcıların söylediklerinin yanlış anlaşılma ihtimali önlenmiş, görüşme soruları açık uçlu sorulmuş ve yönlendirici olmasından kaçınılmıştır. Bulgular bölümünde, veriler kavramsal çerçeve kapsamında ayrıntılı ele alınmış, katılımcılardan alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bulgular, sonuç ve tartışma kısmında alanyazında yapılan çalışma bulgularıyla olan ilişkileri değerlendirilmiş ve literatürle desteklenmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türüne göre yaşadığı deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını irdeleyebilmek için öğrencilerle yapılan görüşmeler kavramsal çerçeve temel alınarak değerlendirilmiştir. Söz konusu tema, alt temalar ve kodlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Bulgulara İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema: İster fen lisesinde, ister meslek lisesinde oku

Katılımcılar, bireyin davranışları ve kişilik özelliklerinin, öğrenim görülen okul türü doğrultusunda oluşan çevresinden değil,

Tema	Alt Temalar	Kodlar
	Aile ve çevre	Helal olsun! Fen lisesi iyi bir okul, öğrencileri inektir. Meslek lisesi işlevsiz bir okul, öğrencileri kavgacıdır. Vay be! Meslek lisesi düzelmiş.
İster fen lisesinde, ister meslek lisesinde oku.	Öğretmenler	Fen lisesi öğrencisini yarış atı gibi görüyorlar. Meslek lisesi öğrencileri bir şey bilmez, düzelmez.
	Toplum	Fen lisesi öğrencileri robotturlar. Meslek lisesinin adı çıkmış, öğrencileri de bir şey yapamaz.
	Öğrenciler	Fen lisesi başarılı ve kariyer odaklıdır. Meslek lisesi hayatta 1-0 öndedir. Asıl yaşanılacak yer meslek lisesidir.

bireyin kendisinin kötü çevre ortamına girip girmeme konusundaki iradesi çerçevesinde oluştuğunu düşünmektedirler.

“Ben istedikten sonra her şey olur. Yani insanda bitiyor her şey. Hangi okula gidersen git, arkadaş çevreni iyi kurmadıktan sonra her şeyi kaparsın. Yani ister fen lisesinde oku, ister meslek lisesinde oku. Yani sen kendini yönlendirmedikten sonra her şey olur. Nereye gitsem bi kötü alışkanlığı var. Her okulun vardır. İster öğretmeni olsun. İster öğrencisi olsun. Her yerden bi çatlak çıkıyor aslında.” (Yusuf/ML)

“Her yerde, yani mesela kötü olabilecek insan her yerde olabilir, fen lisesi falan olmuyo. Bence fen lisesi öğrencileri normal herhangi bir okulun öğrencilerinden farksız. Bilmiyorum ya her tip insan her yerde oluyor. Yani mesela egoist insan, sen mesela ortaokuldayken de var, buraya geliyorsun farklı bi okulda, seçme bi okulda diyim artık, orda da var aynı insan.” (Ayşe/FL)

Katılımcılar, her çeşit karakterde bireyin her ortaöğretim okul türünde bulunabileceğini ve fen lisesi okul türü öğrencilerinin diğer lise türleri öğrencilerinden çok farklı olmadığını düşünmektedirler.

Aile ve çevre

Katılımcıların aile ve çevresi, fen lisesini iyi bir okul, öğrencilerini ise zararsız ve masum olarak görmektedirler. Konuya ilişkin katılımcıların görüşü şu şekildedir:

“Fen lisesini kazanınca aradılar beni. Helal olsun, güzel bi lise kazanmışsın tebrik ederim. Mesela bunlar, o lisenin iyi bi lise olduğunu gösteriyo, çünkü aramışlar beni helal olsun demişler yani. Buraya bir çocuğun gitmesi aile bakımından da hoş karşılanır. Babam, oğlum sen git diyordu, güzel bi lise diyordu.” (Mehmet/FL)

“Fen lisesindekileri zararsız, masum görüyorlar. Belli bir puanla alındıkları için. Herhalde statü kazandırıyor, bilmiyorum. Yani inek diyorlar falan, ben alınmıyorum üzerime zaten.” (Mustafa/FL)

Katılımcılar, aile ve çevresinin öğrenim gördükleri okul türünü takdir ve tebrik etmelerini yorumlayarak kendileri de fen lisesi okul türünün iyi bir okul olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak bazı katılımcılar, aile ve çevresinin mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünü işlevsiz olarak değerlendirdiğini ve söz konusu lise türünde öğrenim gören öğrencilerin başarısız olacakları yönündeki düşüncelerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Onlar herhalde meslek lisesi okullarını işlevsiz zannediyorlardı, hiç bi şey yapmayan şekilde. Hiç bi şey yapmayan nasıl söyliyim çalışmayan, bir işi başaramayan olabilirdi heralde.” (Ahmet/ML)

“Herkes kötü bakıyor. İşte kız meslek olduğu için. Ortam olarak kötü diyorlar, orası daha tehlikeli diyorlar. Okulu bırakırsın, kaçarsın okuldan, öyle arkadaşlar oluyor okulu bırakıp kaçanlar. Öyle çevren olur dediler. O okuldan bi şey olunmaz. O okulun çevresi kötü, kendinde bozulursun dediler. Ailem, çevrem herkes şaşırıyor. Yani bozulmadın, okul çok kötüydü niye değişmedin, huyun değişmedi diyerek çok düşünüyorlar. Bozulma derken erkek ortamlarına girersin, madde bağımlısı olursun diyorlar. Sigaraya da başlarsın, ben sigara kullanmadığım için ailem onun için korkuyordu. Ben aileme bunu kanıtladım. Hiçbir madde kullanmadım, okulumu Allah'a şükür sağ salim bitirdim. Bunları duyunca hiçbir şey hissetmedim. Kimsenin benim hayatıma karışmasını istemiyorum. Ben yaşayacağım için duymazlıktan gelmeyi tercih ediyorum.” (Eylül/ML)

Katılımcıların yakınları, mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim görenlerin kötü alışkanlıklar kazanmalarından kaynaklı olumsuz davranış değişikliği yaşayacaklarını düşünmektedirler. Katılımcıların çevresi bu durumu, söz konusu okul türünün kötü çevreye sahip olmasına bağlamaktadırlar. Eylül, yapılan olumsuz eleştirileri kulak ardı ederek yaşayacağı hayat ile bu eleştirileri yapanlar arasında bir sınır koymuştur. Böylece katılımcı, hayatının kontrolünü kendi ellerine almıştır. Söz konusu lise türü öğrencilerinin kavgacı olduğu yönündeki diğer katılımcıların görüşleri şöyledir:

“Dışardan meslek lisesine çok kötü bakılıyor yani. Çok kötü yüze bakılıyor. Ya kötü alışkanlıkları var diyorlar, sigara kullanıyor, kavgacı diyor.” (Yusuf/ML)

“Annelerin bakış açısı biraz farklı. Kavgacı oldukları için işte annem de okulda kavga etmeyeceksin, onu yapmayacaksın, bunu yapmayacaksın. Meslek lisesine giden öğrencilere kötü öğrenciler diyorlar. Çevremden ve akrabalarımın çok olumsuz şeyler duydum. Okuldaki öğrencilerin alayı psikopat. Psikopat derken kavga etmeyi çok sever, durduk yere kavga eder, gözüne kimi kestirse onu dövmek ister öyle. Meslek lisesi olarak benim hakkımda; gidiyor, bir şeyi beceremez, boşu boşuna okuyor şu an, okumasın daha iyi, evde otursa daha iyi.” (Elif/ML)

Katılımcıların çevresi, mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünü işlevsiz, kötü çevreye sahip ve kavga olan bir ortam olarak görmenin yanında söz konusu lise türünde öğrenim görenlere zekâ ve bilgi bakımından da farklı bakmaktadırlar.

Onlar sağlık okulundalar. Kendileri yüksekte olunca yüksek görüyorlar (Eylül/ML).

Sosyal bilimler lisesine giden arkadaşlarımla konuşmuyorum. Arada bir otobüste görüyorum o kadar. İşte kendini fazla bilgili görmeye başladı, bize yukarıdan bakmaya başladı. Arada ben selam veriyordum selam dahi vermiyorlardı, gözünü devirip geçiyorlardı. Konuşmuyorduk fazla, kendini çok fazla bilgili biri sanıyor, ben meslek lisesine gittiğim için (Elif/ML).

Meslek liseleri diğer lise türlerinde öğrenim görenler tarafından hor görülerek dışlanmaktadır. Bu durumu, fen lisesinde öğrenim gören bir katılımcının “aynı şekilde fen lisesindeki bir öğrenci diğer okullardaki öğrencileri küçümsüyor” (Fatma/FL) ifadesi desteklemektedir. Söz konusu okul türünde öğrenim gören katılımcıların diğer ortaöğretim okul türlerinde öğrenim gören arkadaşları ile arasında geçen diyaloglarda küçük görme durumu açıkça görülmektedir.

“Benim fen lisesinde arkadaşım var. Şu anda aramız bozuk biraz. Ya bizi aşağıladığı için aslında. Ya sen meslek lisesi öğrencisisin dedi. Sen dedi, zeki değilsin çalışkan değilsin, dedi ama ben şu an okul birincisiyim, o değil fen lisesinde. Ya kalbimi kırdı aslında. Yani arkadaşız sonuçta. Sekiz sene birlikte arkadaşlığımız vardı. Bunu mahvetti yani. Ben yanlış tanıdım o arkadaşımı. Yani bakış açısı değişmediği sürece bi insanın, ben o insanla görüşmek istemem.” (Yusuf/ML).

“Mesela meslek lisesine giden arkadaşım hala görüşüyorum. Onlar şimdi şakasına sen zekisin, senin derslerin iyidir gibi muhabbet ettikleri oluyor. O muhabbet biraz oluyor sonra ben arkadaşlarımla susturuyorum. Böyle demeleri şahsen beni rahatsız ediyor. Çünkü onlar benden az çalıştı, benden zeki olanlarda var. Onlar az çalıştı, kötü liselere gitti. Kötü demeyim de onlar daha düşük liselere gitti. Bunu demeleri beni rahatsız ediyor. Yüz ifadem düşüyor. Tamam, hadi boş verin, geçelim diyorum. Başka bir konu açıyorum o konudan devam ediyoruz. Onlar benim rahatsız olduğumu biliyorlar. Şu öğretmenle şöyle yaptık diye böyle bir anımız oluyor diye. Yani onların okulundakiler kötü, serseri gibi, bu konuda açılıyor zaten bazen. Meslek lisesindeki arkadaşım hala görüşmeyi çok isterim, benim için çok kaliteli bir insan.” (Mehmet/FL).

Katılımcılar, zeki ve çalışkan olup olmamak konusunda farklı lise türlerinde okumaktan kaynaklı arkadaşlık ilişkilerinde olumsuzluk yaşamıştır. Yusuf'un fen lisesindeki arkadaşının lise türü ve eğitim düzeyi farkından mesleki ve teknik lise türüne olumsuz bakış açısı, onun arkadaşıyla iletişim kurma isteğinin kaybolmasına neden olmuş ve Yusuf bu tarz düşünceye sahip insanlardan kendini izole etmiştir. Mehmet ise, söz konusu farklılıklardan hissettiği rahatsızlığını, jest ve mimikleriyle arkadaşına yansıtmış ve bu farklılıkları konuşmak istemediğini başka konular açarak ve onları susturarak göstermiştir. Her iki katılımcının, farklı okul türlerinde olan arkadaşlarıyla olan diyalogları birbirine paralel olsa da bu iletişimlerini kendi dünyalarında farklı

şekilde anlamlandırmışlardır. Yusuf arkadaşlığını bitirmiş, Mehmet ise arkadaşlığını devam ettirmiştir. Katılımcılar, aile ve çevrelerinin yukarıda bahsedilen olumsuz düşüncelerinin değiştiğini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ya ben bu okula geldikten sonra bazı arkadaşlarım dedi ki vay be dedi, meslek lisesi de düzelmiş yani, dedi. Keşke bizde geleydik diyeni gördüm yani. Ya burada ki ortamı tanıdılar. Benim anlatış biçimime göre ve bazı arkadaşlarımı ben getirdim buraya. Tanıştırdım yani, bu kişi bu projeyi yaptı, bu kişi bu projeyi. Vay be! Vay be! Böylelikle meslek lisesine kötü bakış açılarını kırdık, yani artık iyi bakıyorlar.” (Yusuf/ML).

Mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde yapılan projeler ve bu okula devam edenlere ilişkin gözlemler, katılımcıların çevresiyle iletişim kurma biçimleri ve öğrenim gördükleri okul türünü tanıtmaya yönelik yöntemleri, yakınlarının ön yargısını ortadan kaldırarak onları söz konusu lise türünde öğrenim görmeye özendirmiştir.

Öğretmenler

Öğretmenler, fen lisesi ve mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim gören öğrencileri davranış, beceri, tutum ve eğitim niteliği bakımından birbirinden farklı değerlendirmişlerdir. Konuya ilişkin katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Çalışmadığımızı düşünüyorlar, sürekli eskiler daha iyiydi falan diyorlar. Mesela, bi çocuğa o soruyu bi tek anlatmada anlıyomuş. Ya da mesela benim o 30 alarak girdiğim sınavda onlar 100-90 almış hani. En düşük not 90 olmuş. Sonuç olarak hani sen bi şey gibisin yarış atı gibi görüyorlar ama sen bireysin yani, kötü bi şey. Bunaltıcıydı yani, üzücüydü cidden.” (Ayşe/FL).

“Eski öğrencilerinden bahsettiklerinde şuraya gitti, işte bu kadar çalışıyordu veya işte bu kadar şey yapıyor dediğinde bende daha bir motivasyon oluşuyor. Bazı öğretmenlerde mesela şöyle bir yol izliyor. İşte siz böyle çalışırsanız hiçbir yere gidemezsiniz daha çok çalışmamız lazım gibi şeyler söylüyorlar. O çoğu kişiyi olumsuz etkiliyor diye düşünüyorum ama ben yani olumlu etkilemesini istediklerini düşündükleri için beni pek etkilemiyor. Olumlu etkiliyor mu bilmiyorum ama olumsuz etkilemiyor. Çoğu kişide daha çok olumsuz etkilediği görülüyor yani. Bundan dolayı mutsuz oluyo, sonra sinirli oluyo.” (Fatma/FL).

Öğretmenler, fen lisesi okul türünde öğrenim gören öğrencileri birbirleriyle olumsuz yönde karşılaştırmıştır. Söz konusu karşılaştırma “bunaltıcıydı yani, üzücüydü cidden” (Ayşe/FL) şeklinde Ayşe'nin benliğine yansıyan duygu olumsuz olurken; “bende daha bir motivasyon oluşuyor” (Fatma/FL) şeklinde Fatma'nın benliğinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda, aynı okul türünde öğrenim gören ve aynı kıyaslamaya maruz kalan her iki öğrenci de yaşadığı bu deneyimi, kendi dünyasında birbirlerinden çok farklı bir biçimde yorumlamıştır.

Mesleki ve teknik lise türünde görev yapan öğretmenler öğrencilerini kıyaslamakta ve onların yapamayacağını düşünmektedir. Konuya ilişkin katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“8 Mart günü için dışarıda bir program düzenledik, video haber falan. Bir de 18 Mart Çanakkale zaferi için bir tiyatro hazırladık. Öğretmenimiz en azından bizi öyle görünce ayakta alkışladı. Ben mikrofonu aldım. Aramızda yapamayacağımızı iddia eden bir hocamız vardı. Şu an bize inanmayan hocamız, bizi ayakta alkışladı. En azından alkışlaması bize yetti zaten dedik. Bizi aşağılaması gerekmiyordu zaten. Şimdi derslere girdiğimizde hiçbir şey diyemiyor.” (Elif/ML).

“Öğretmenlerimiz şöyle çok örnek verdiler. Fen lisesi öğrencisi çok soru çözer ama meslek lisesi öğrencisi onun ne kadarını çözebilir diye söylüyorlardı. Onlar teneffüste çalışırsa meslek lisesi öğrencisi teneffüste gezer. Öyle çok fazla şey duydum.” (Zeynep/ML).

Aynı zamanda katılımcılar, söz konusu okul türünde görev yapan okul yöneticilerinin öğrencilerinin düzelmeyeceği yönündeki düşüncesini şu şekilde belirtmiştir:

“12. sınıfta biz bu okulu düzgün bir şekilde bırakıp gitmek istiyoruz dedik. İşte siz yine düzgün bırakmak istiyorsunuz ama bu okul düzgün olmayacak dedi hoca da.” (Elif/ML).

Mesleki ve teknik lise türünde görev yapan öğretmenler ve yöneticiler, öğrencilerine “yapamazsınız, düzelmezsiniz” şeklindeki düşüncelerini sürekli söyledikleri takdirde öğrenciler bu durumu içselleştirebilir ve özgüvenleri zedelenebilir. Söz konusu okul türünde öğrenim gören öğrencilerin zihnine “ben yapamam, ben düzelmem” düşüncesi yerleştiğinden, öğrenciler yapabilirken yapamamaya, düzelebilirken daha da kötüye doğru gitmeye başlayabilirler. Bu bağlamda öğrencilerin hayatının her döneminde ve alanında girişken olma, verimli ve üretken olma davranışları körelebilir.

Toplum

Katılımcılar, toplumun fen lisesi okul türünde öğrenim gören öğrencilerin ders dışında farklı becerilerle ilgilenmediklerine yönelik düşüncelerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Toplum genelde fen lisesinde insanların sadece ders çalıştığını, robot gibi olduklarını düşünüyor. Ama bence öyle değil. Yani tamam ders biraz daha ön planda ama hiç kimse robot gibi değil yani. Çok ders çalışarak gelmişler buraya, o yüzden robot gibi olduğumuzu düşünüyorlardır. Robot derken sadece derse odaklanan, arkadaşları olmayan sosyal hayatı olmayan biri olduğumuzu sanıyorlar. Bence bizde ikisi de yeteri kadar var. Sosyaliz, aynı zamanda derse de çalışıyoruz.”

Mesela enstrüman çalmayı bilenler de var, resim yapmayı sevenler de var. Yani aslında sadece ders çalışmıyoruz. Başka alanlara ilgimiz de var. Toplumun böyle düşünmesi biraz hoşuma gitmiyor açıkçası” (Emine/FL).

“İşte fen lisesi öğrencisi inek olur, sosyal hayatı olmaz, sadece ders çalışır, böyle bir düşünce var insanlarda.” (Fatma/FL).

Katılımcılar, toplumun fen lisesi okul türünde öğrenim gören öğrencilerin asosyal olduklarını ve sadece ders çalıştıklarını düşünmelerinden rahatsızlık duymakta hatta katılımcıların bu düşünceyi kabul etmedikleri açık ve net görülmektedir. “Yani şey böyle birileri var heralde okulda, böyle bi izlenim nasıl verdik bilmiyorum ama saçma geliyo böyle düşünceleri” (Ayşe/FL) ifadesine göre, Goffman söylemiyle söz konusu okul türü öğrencilerinin “yaydığı izlenim” sürekli ders çalıştıklarından dolayı sosyalleşememe durumudur. Katılımcılar, toplumun fen lisesinde öğrenim gören öğrencileri çalışkan ve başarılı olduğu yönündeki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Fen lisesinden genelde derece bekleniyor zaten, ülkenin geleceği sizsiniz. Başarılı olma konusunda falan herkes başarı bekliyor.” (Mustafa/FL).

Katılımcı ifadelerine göre, toplum tarafından fen lisesi okul türünde öğrenim gören öğrencilerin zeki ve başarılı olarak bilindiği ve bu sebepten ötürü Türkiye’nin geleceği olduğu düşünülmektedir. Ancak katılımcılar, mesleki ve teknik lise türünde öğrenim gören öğrencilerin toplum tarafından olumlu davranış sergilemeyen, hiçbir şey yapıp beceremeyen kötü öğrenciler olarak nitelendirildiğini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Hani birisi gitse şimdi diyecek ki hala orayı kötü biliyorlar. Çünkü adı çıkmış okulun. Hani o yüzden aileler biraz tedirgin oluyor, evlatlarının zarar gelmesini istemiyorlar. Adı çıkmış derken erkek ortamı çok. Hani kız meslekte kız olduğu halde. Sevgilisi diyeyim, sevgilisi ile kaçıyorlar okuldan. Hani erkeklerle kapının önünde buluştukları oluyor. Erkeklerle camdan laf attıkları oluyor. O yüzden adı çıkmış. Nasıl diyeyim size bir erkek ile orada burada hocanın yanında hiç durmadan laf atanlar da var, hiç terbiye bilmeyen saygısız olanlar da var. Bu yüzden benim kızım oraya giderse böyle böyle olur falan diyorlar.” (Eylül/ML).

“Hiç kimse olumlu düşünmüyor aslında. Çünkü meslek lisesi öğrencileri hiçbir şey yapamaz sanıyorlar. Dışarıdan bazı kişiler meslek lisesi hakkında olur diyorlar bazıları ise olmaz. Çünkü dışarıda çok fazla serseri gibi geziyo diyorlar. Yani kopuk derler.” (Elif/ML).

“Toplum kötü yönlü bakıyor ya. Kavgacı bakıyor, bu öğrencilerle anlaşılmaz, yaşanmaz gibi bakıyorlar. Ya bazı insanlar şöyle bakıyor. Bu insan başaramaz gibi yani. Bunu bana hiç söylemediler hiç karşılaşmadım ama anlıyorum yani öyle şeyler olduğunu aslında.” (Yusuf/ML).

Toplum, mesleki ve teknik lise türünde öğrenim gören katılımcılarla ilgili olumsuz düşüncelerini söylememesine rağmen Yusuf, Goffman söylemiyle insanların “yaydığı izlenim” türündeki davranış türünü yorumlamıştır. Yusuf, toplumun söz konusu okul türünde öğrenim gören öğrencilerle anlaşamayacağı ve onların başarılı olamayacağı düşüncesi içerisinde olduğu sonucuna varmıştır. Toplumun benzer düşüncelerde olduğunu belirten diğer katılımcı görüşü ise şu şekildedir:

“Şu anda toplum önceden aslında sadece aynı şekilde çalışmayan, bi iş yapmayan öğrencileri kötü şekilde düşünüyordular ama şu korona ile birlikte meslek liselerinin daha da önemli olduğunu anladılar. Üretkenlik açısından anladılar.” (Ahmet/ML).

Katılımcılara göre toplum, yapılan projeler ve pandemi sürecinde üretilen ürünler (dezenfektan, siperlik, solunum cihazı) bakımından söz konusu okul türünün önemini farkına varmakta ve toplumun bu okul türüne olumlu bakmaya başladığı söylenebilir.

Öğrenciler

Katılımcıların fen lisesi okul türü ortamının güzel olduğu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Bizim okuldakiler daha başarılı, kariyer falan odaklı olduğu için. Çünkü bence fen lisesinde olmanın tek yararı ortamı, yani daha nezih bir ortamı var. Daha çok temiz ve ders odaklı insanlar oluyor. Kötü alışkanlıkları olmayan ve kavgacı olmayan insanlar. Fen lisesinde öğrenci kalitesi farkı vardır. Ders başarısı ve daha sessiz, sakin, zararsız. Ya hep düşünürüm zaten iyi ki fen lisesindeyim başka okullarda olsam napaırım diye.” (Mustafa/FL).

Mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim gören katılımcılar ise söz konusu lise türünün avantajlı yönlerine değinmişlerdir.

“Ben şu an hem ders çalışıyorum hem iş hayatımı sürdürüyordum. Yani hayatta ben şu an 1-0 öndeyim. Çünkü bi fen lisesi öğrencisi şu an sürekli ders görüyor. Bi alana çalışmıyor. Ben burada bi yerlerde staj görerek kendimi geliştirmişim. Yani nasıl çalışılır, nasıl edilir? Bi iş nasıl kurulur, öğrenmiş durumdayım şu anda. İşte burdan ben çarşıya gittiğimde bir sürü mesleğimin üzerinde tanıdığım insan var mesela ama bi fen lisesi çıktığında yok. Tanımıyor insanları. Yani ben halktan biri gibi geziyorum.” (Yusuf/ML).

“Hani eline bir meslek alacaksın, bir yere atanacaksın diye bir umut oluyor içinde.” (Eylül/ML).

Eylül ve Yusuf, mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde bir meslek edinerek iyi yerlere gelebileceklerini düşünmektedirler. Katılımcıların söz konusu okul türünü üretilen bir okul türü olarak gördüklerine ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

"Meslek liseleri diğer liselerden daha önemlidir. Çünkü meslek liseleri bi şey üreten insanlardır, geliştirir ama diğer liselerde şu şekilde hizmet sektörü ve akademi şeklinde ilerler. Meslek lisesi öğrencisi olmanın anlamı, kendini daha çok ifade edebiliyorsun. Çünkü atölyeler var, yapacağın alanlar var. Şu dönemlerde siperlikler, solunum cihazları gibi şeyler üretenler zaten şimdi de bazı yazılımlar hem de o yazılımların nasıl yapıldığını da öğreniyor. Robotlar, robotların nasıl yapıldığını bu robotların nasıl şuradan şuraya yürüdüğünü öğreniyorlar. Bunu da ilerde naparlar, bu robotu büyük bir robota, insansız bi robota çevirebilirler." (Ahmet/ML).

"İçeri girip baktıklarında görüyorlar ki çok iyi insanlar var. Fen lisesine kafa tutacak tanıdığım insanlar var meslek lisesinde. Yani bi fen lisesinde bi robot üzerine çalışmıyorlar, yani bilgisayar bölümü olmadığı sürece bi fen normal bi sözel, sayısal üzerine gittikleri için, meslek lisesinde sürekli işin içindesin yani. İster istemez bilgisayar dersinde bilgisayar öğreniyorsun, söküyorsun, takıyorsun. İşte yarışmalar oluyor, robotlarla ilgileniyorsun. Böyle şeyler benim için avantajlı oldu yani. Asıl yaşanılacak yer meslek lisesi bana göre." (Yusuf/ML).

Katılımcılar, mesleki ve teknik okul türünde yaparak ve yaşayarak öğrenmenin gerçekleştiğini düşünmektedirler. Katılımcılara göre söz konusu öğrenme; bilgisayar yazılımı, bilgisayarın teknik anlamda içeriği, robot üretimi, Türkiye'deki salgın sürecinde ise solunum cihazı ve siperlik üretimi üzerine uygulamalı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca katılımcılar, mesleki ve teknik lise türünde bu üretimleri geliştirebilecekleri bir ortama sahip olduklarını ve bu ortamda bilgi ve becerileri doğrultusunda ilgi duydukları alanlarla ilgili çalışmalar yaparak kendi benliklerini yansıtabildiklerini düşünmektedirler. Bu bağlamda söz konusu okul türü, öğrencilerin benliğini keşfetmesine olanak tanıyan ve onların gizil becerilerini ortaya çıkaran bir kurum olarak düşünülebilir. Katılımcılar, mesleki ve teknik lise türünde uygulamalı bir eğitim, fen lisesi okul türünde ise teorik bir eğitim gerçekleştiğini ifade ederek iki okul türü arasında bir kıyaslama yapmışlardır. Bu kıyaslama, mesleki ve teknik lise türünde yarışmalarda derece alınmasında da kendini göstermektedir.

"Bazı arkadaşlarım benden daha yüksek puan aldığı için diğer liselere gitti ama şimdi ben onlardan kat kat daha iyiyim, yarışmalara gidiyorum. Birincilik, üçüncülük getiriyoruz. TÜBİTAK liseler arasında projeler yarışmalarıydı. Karaman'da bütün lise türleri girebiliyordu yarışmaya ama herhalde bize anlattıklarına göre yaklaşık elli yıl boyunca Karaman'dan hiç giden olmamış. Diğer okullara giden arkadaşlarım hiçbir şekilde Avrupa'ya gidemezken ben bu okul sayesinde Avrupa'ya gitme imkânı buldum. Çek Cumhuriyeti'ne gittik 15 gün. Oradan hem Viyana'ya gittik hem Almanya'ya gittik. Üç tane ülke görmüş olduk. Ama diğer okullara giden arkadaşlarım, hem kuzenlerim diğer okullara gittiler ama hiç bi şekilde böyle bi şey yaşamadılar." (Ahmet/ML).

İster meslek lisesinde, ister fen lisesinde oku temasında, katılımcıların ifadelerine genel olarak bakıldığında aile, çevre, öğretmen, öğrenci ve toplumun ortaöğretim okul türlerine bakış açısı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Aile, Çevre, Öğretmen, Toplum ve Öğrencilerin Ortaöğretim Okul Türlerine Bakış Açısı

	Fen lisesi	Meslek Lisesi
Aile ve çevre	İyi bir okul, masum, zararsız, inek öğrenciler.	İşlevsiz, okuldan kaçan, başaramayan, kavgacı, serseri, psikopat ve kötü alışkanlıklara sahip aşağılanan kötü öğrenciler. Boşu boşuna okuyor, okumasın daha iyi, evde otursa daha iyi, bozulursun.
Öğretmenler	Yarış atı, eski öğrencilerle kıyaslama.	Bir şey yapamayan ve düzelmeyecek öğrenciler, fen lisesi ile kıyaslama, aşağılama.
Toplum	Sadece derse odaklanan, arkadaşları olmayan, sosyal hayatı olmayan, ders dışı etkinliklerle ilgilenmeyen, ülkenin geleceği, derece beklenen, robot ve inek öğrenciler.	Okulun adı çıkmış, çalışmayan, bir şey yapamayan, başaramayan, kavgacı, serseri ve anlaşılmayan öğrenciler
Öğrenciler	Öğrenci kalitesi olan, başarılı, kariyer odaklı, kötü alışkanlıkları bulunmayan, kavgacı olmayan, sessiz, sakin, zararsız öğrenciler.	Meslek sahibi olunan, stajla kendini geliştiren, halktan biri, hayatta 1-0 önde olan, üreten ve geliştiren, kendini ifade ettiğin asıl yaşanılacak yer, yurt dışına öğrenci götüren ve fen lisesine kafa tutacak öğrencilerin olduğu kurum.

Tablo 3'e göre aile, çevre, öğretmen, toplum ve öğrencilerin meslek liseleri ve diğer ortaöğretim okul türleri ile bir karşılaştırma yapmaları dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi olarak meslek lisesinde öğrenim gören öğrencilere aile, çevre, öğretmenler ve toplumun çoğunlukla olumsuz bakış açısı gösterilebilir. Bu bağlamda, meslek lisesinde öğrenim gören katılımcıların olumsuz düşüncelerden dolayı kendi benliklerini ve becerilerini kanıtlama/gösterme ihtiyacı içerisinde oldukları söylenebilir. Ayrıca söz konusu lise türünde öğrenim gören katılımcıların insanlar tarafından yokmuş gibi davranılmasından kaynaklı yaptıkları projeler, kazandıkları uluslararası TÜBİTAK yarışmaları ve ürettikleri ürünler aracılığıyla bu dünyada var olduklarını, bir işe yaradıklarını somut olarak gösterme çabası içerisinde oldukları düşünülebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında katılımcıların aile ortamı, ailelerinin ekonomik ve eğitim düzeyi ile ilgili konularda benzer ve farklılıkların olduğu durumlar tespit edilmiştir. Ayrıca okul türüne aile, çevre, öğretmen ve

toplumun bakış açısı ile ilgili konularda ortak noktada bulunduğu bazı durumlar olsa da çoğunlukla ciddi anlamda farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada katılımcılardan elde edilen verilere göre, fen lisesi okul türünde öğrenim gören katılımcıların ailelerinin eğitim ve sosyoekonomik düzeyi Bourdieu'nün sınıfsal farklılıklardan oluşturduğu üç gruptan orta tabakada; mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim gören katılımcıların ailelerinin eğitim ve sosyoekonomik düzeyi ise alt tabakadadır. Eğitimde Reform Girişimi (ERG) raporuna göre, fen lisesi öğrencilerin % 51'i, meslek lisesi öğrencilerin % 8'i gelir düzeyi yüksek ailelerden gelmektedir (ERG, 2014). 2011-2019 yılları arasında, diğer lise türlerinde öğrenim gören bir öğrencinin düşük gelirli bir aileden gelme olasılığı, fen lisesindeki bir öğrencinin düşük gelirli bir aileden gelme olasılığının ortalama 2 katıdır. 2011-2019 yılları arasında, fen lisesindeki bir öğrencinin anne eğitim düzeyinin yüksek olma ihtimali, diğer lise türlerinde öğrenim gören bir öğrencinin anne eğitim düzeyinin yüksek olma ihtimalinin ortalama 4.2 katı; baba eğitim düzeyinin yüksek olma ihtimali ise 3.4 katıdır (Suna, Gür, Gelbal ve Özer, 2020). Ayrıca mesleki ve teknik lise türünde öğrenim gören öğrencilerinin ailelerinin eğitim ya da gelir düzeyinin düşük olduğuna benzer bulgulara Akkaya, Özçatalbaş ve Arabacı (2013), Bursa Sanayicileri ve İşadamları Derneği (2015), Emirgil (2008), Kalkan (2014), Kam ve Atakök (2016), Kayaalp (2002), Özcan (2010), Sağdıç (2005), Tek (2006) ve Temur (2005) çalışmalarında yer vermiştir.

Aile, çevre, öğretmenler, toplum ve katılımcıların kendi deneyimlerinden yola çıkarak fen ve mesleki teknik ortaöğretim okul türü hakkında sahip olduğu düşünceleri ciddi anlamda farklılık göstermektedir. Aile ve çevre, fen lisesini iyi bir okul, öğrencilerini ise sadece ders çalışan, masum, zararsız ve inek öğrenciler olarak değerlendirirken; mesleki ve teknik lise türünü işlevsiz, boşuna öğrenim görülen bir okul, öğrencilerini ise okuldan kaçan, bir şey başaramayan, kavgacı, serseri, psikopat ve kötü alışkanlıklara sahip kötü öğrenciler olarak değerlendirmiştir. Öğretmenler, fen lisesi öğrencilerini birbiriyle kıyaslama yapmakla beraber onları "yarış atı" olarak nitelendirirken; mesleki ve teknik lise türü öğrencilerini fen lisesi ile kıyaslanmanın yanı sıra bir şey yapamayan ve düzelmeyecek öğrenciler olarak nitelendirmiştir. Toplum, fen lisesi öğrencilerini ülkenin geleceği olarak nitelendirmekle beraber sınavlarda derece beklenen, sadece derse odaklanan, arkadaşları olmayan, ders dışı etkinliklerle ilgilenmeyen, asosyal, "robot" ve "inek" öğrenciler olarak değerlendirirken; mesleki ve teknik lise türü öğrencilerini bir şey yapamayan, başaramayan, kavgacı ve anlaşılmayan öğrenciler olarak değerlendirmiştir. Fen lisesinde öğrenim gören katılımcılar, deneyimleri bağlamında söz konusu okul türünü kaliteli, başarılı, kariyer odaklı, kötü alışkanlıkları bulunmayan, kavgacı olmayan, sessiz, sakin, zararsız öğrencilere sahip bir lise olarak değerlendirmişlerdir. Mesleki ve teknik lise türünde öğrenim gören katılımcılar ise deneyimleri bağlamında söz konusu okul türünü, kendilerini ifade edebildikleri bir ortamda meslek öğrenen, TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) projeleriyle yurt dışına öğrenci götüren ve fen lisesi öğrencileri ile rekabete girebilecek öğrencilere sahip bir kurum, öğrencilerini ise proje üreten, hayatta 1-0 önde olan halktan biri olarak değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda söz konusu katılımcılar, staj yaparak kendilerini geliştirdiklerini düşünmektedirler. Schaap, Van der Schaaf ve de Bruijn (2011) meslek lisesi son sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada öğrencilerin staj yaparak somut deneyimler kazandığını tespit etmiştir. Mulnerey, Turner, Wyatt, Harris ve Gibson (2002) ise Avustralya'da 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin iş yerinde (staj) öğrenmesine küçük işletmelerin rolünü incelediği çalışmada, öğrencilerin stajda olumlu deneyimler elde ettikleri ve takım çalışmasını benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Aydın (2008), meslek lisesi öğrencilerinin staj etkinliklerinin önemli olduğu ve iş hayatına alışma noktasında kendilerine katkı sağlayacağı yönünde düşüncelere sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu çalışmalar, bu araştırmanın öğrencilerin stajla kendini geliştirdikleri bulgusunu desteklemektedir.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda söz konusu ortaöğretim okul türleri aile, çevre, öğretmenler, toplum ve katılımcılar tarafından davranış, beceri, tutum ve eğitim niteliği açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin çoğunlukla iki ortaöğretim okul türünde öğrenim gören katılımcıların damgalanmasıyla yapılması dikkat çekmektedir. Damgalamanın sahip olunan nitelikler ile toplumdaki kabul edilmiş değerlerin birbiriyle uzlaşmadığı zamanda oluşması (Goffman, 1963), söz konusu lise türlerinde öğrenim gören katılımcıların sahip olduğu özellikler ile etkileşimde buldukları grubun değerlerinin uyuşmadığını göstermektedir. Bu bağlamda fen lisesi okul türünde öğrenim gören öğrenciler, genel anlamda çok ders çalışan ve bu nedenle sosyal hayatı olmayan bireyler olarak görülmekte ve bu durum öğrencilerin "robot, yarış atı ve inek" kelimeleriyle damgalanmasıyla gösterilmektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretim okul türü ise, genel anlamda kavgacı, işlevsiz, bir şey başaramayan, kötü alışkanlıklara sahip şekilde damgalanmış öğrenciler bulundurma açısından hor görülerek dışlanmaktadır. Bunun nedeni, Goffman'ın damga sınıflandırması bağlamında damganın, ekonomik, sosyal ve politik ilişki doğrultusunda tamamen farklılıkların tanımlanmasına, kalıp yargının ortaya çıkmasına, dışlanma ve ayrımcılığa sebep olmasıdır (Link ve Phelan, 2001). Bu damgalamalar, söz konusu lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin sahip olması gereken niteliklerin toplum tarafından benimsenmiş değerler doğrultusunda olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu yüzden Goffman, grupların damgalanmasını, toplumun grupların davranışlarını denetim altına alma yöntemlerinden biri olduğu savını ileri sürer (Giddens, 2012). Bu çerçevede toplumun, gerektiği kadar ders çalışan, sosyal olan, kavga etmeyen, kötü alışkanlıkları olmayan ve faydası dokunan bireylerin var olmasını sağlayabilme kontrolüne sahip olduğu düşünülebilir.

Fen lisesi okul türü, "robot ve inek öğrenciler" olarak etiketlense de derece beklenen ve ülkenin geleceği görülen öğrencilere sahip olması açısından ortaöğretim kurumları arasında merkezde konumlandırılan bir lise türü olarak düşünülebilir. Mesleki ve teknik ortaöğretim okul türü ise, Goffman söylemiyle sahne arkasında katılımcıların deneyimleri doğrultusunda olumlu yorumlanırken; sahne önünde "işlevsiz bir okul ve kötü öğrenciler" olarak etiketlenmektedir. Bu bağlamda söz konusu lise türünün ortaöğretim kurumları arasında kenarda konumlandırıldığı düşünülebilir. Ancak katılımcılar, söz konusu etiketlenmeleri kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Çünkü etiketlenen bireyler, güçsüz ve pasif olmadığından kendisine yüklenen her etiketi onaylamazlar. Bu bağlamda, bireylerin otonom kişilikleri görmezden gelinmemelidir (Bordua, 1970). Ayrıca mesleki ve teknik

ortaöğretim okul türünde öğrenim gören katılımcılar, Türkiye'deki salgın sürecinde, solunum cihazı ve siperlik üretimini gerçekleştiren ve TÜBİTAK projelerinde başarılar kazanan bir ortaöğretim okul türü olarak aile, öğretmen ve toplumun ön yargısını kırdığını ve artık söz konusu okul türüne olumlu bakmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda sembolik etkileşim gerçekleşerek nesneye yüklenen anlam yorumlanmakta ve bu anlam değişime uğramaktadır (Blumer, 1969). Bu sebeple solunum cihazı, siperlik üretimi ve proje yarışmaları, toplumun adı geçen lise türüne yüklediği olumsuz anlamı olumlu olarak değiştiren semboller olarak nitelendirilebilir. Ayrıca söz konusu katılımcıların, başarabildiklerini ve yapabildiklerini kanıtlama hissiyatı içerisinde kabul görme ihtiyaçlarını karşılayabildikleri söylenebilir.

Her iki okul türünde öğrenim gören katılımcılar, kendi ortaöğretim okul türleri dışındaki lise türlerinde öğrenim gören arkadaşlarıyla zeki ve çalışkan olup olmama, küçük görme gibi hususlarda sorun yaşamışlardır. Bu yüzden katılımcılar, lise öncesi güçlü bağlara sahip olan arkadaşlık ilişkilerinin lise döneminde selamlaşmaktan ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, diğer lise türlerinin kendilerini zeki ve çalışkan ol(ma)ma ya da küçük görme tutumuna karşı arkadaşlarına mesafe koyarak Mead söylemiyle "ben" olarak benliği tepki vermiştir. Bu bağlamda, katılımcıların arkadaş çevresinin kendi ortaöğretim okul türü içerisinde öğrenim görenlerden oluşması "beni" benliklerinin bir ürünüdür.

ÖNERİLER

Çalışma kapsamında yapılacak araştırmalara aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Bu çalışmada, Karaman ilinde bulunan fen lisesi ve mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim görenlerin kişinin hayatına nasıl yansıdığı irdelenmiştir. Benzer çalışma Türkiye'de diğer illerde MSP ve isteğe bağlı öğrenci kabul eden diğer ortaöğretim kurumları ile benzer bir çalışma yapılarak bu araştırmayla benzer bulgulara ulaşıp ulaşılmadığı incelenebilir.
- Bu araştırmanın çalışma grubu sadece öğrencilerden oluşmuştur. Farklı araştırmalarda çalışma grubuna öğretmen, yönetici ve velilere de yer verilerek öğrenim görülen ortaöğretim türlerinin gündelik hayata yansımalarına farklı perspektiften bakılabilir.
- Başka çalışmalarda ortaöğretim okul türüne aile, çevre, öğretmen ve toplumun bakış açısının ve ortaöğretim okul türünde öğrenim gören öğrencilere yapılan damgalama, dışlanma, yabancılaştırma ve etiketlenmenin öğrencilerde oluşturduğu duygular ve tahribat incelenebilir.
- Mesleki ve teknik ortaöğretim okul türüne genel anlamda olumsuz düşüncelerin yerini olumlu düşüncelerin alabilmesi için öğretmen, yönetici ve veli işbirliği yapılabilir. Bu paydaşlar, söz konusu okulların niteliğini arttıracak ortak çalışmalar yapabilirler.
- Fen lisesi ve mesleki ve teknik ortaöğretim okul türünde öğrenim gören öğrenciler arasındaki önemli farklılıklardan biri de akademik başarıdır. Bu farklılığın minimal düzeye indirgenebilmesi için mesleki ve teknik lise türünde öğrenim gören çocuklara sahip velilere seminerler/kurslar verilebilir. Bu etkinliklerle veliler, çocuklarına hangi başarı stratejilerini aktarabileceklerini öğrenerek ve bu konuda ailenin ne kadar önemli olduğunu kavrayarak bilinçlenebilirler.

KAYNAKÇA

- Akkaya, E., Özçatalbaş, Y. ve Arabacı, U. (2013). Endüstri meslek liselerine öğrenci yönelimi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 127-145.
- Aydın, E. (2008). *Meslek lisesi öğrencilerinin okullarından beklediği geleceğe yönelik yararlar ve bu yararların gerçekleşme düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Barbour, R. S. ve Schostak, J. (2005). Interviewing and focus groups (41-49). In *Somekh, B. ve Lewin, C. (Eds.). Research methods in social sciences*. London: Sage.
- Becker, H. (1967). *Social problems: A modern approach*. J.wiley and sons comp. NewYork.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bordua, D. (1970). Recent trends: Deviant Behaviour and Social Control. C. Bersani (Ed.), *Crime and Delinquency*, London: Macmillan.
- Bursa Sanayicileri ve İşadamları Derneği [BUSİAD] (2015). *Meslek lisesi öğrencileri eğilimler araştırması sonuç raporu V.01*. İstanbul: Infakto Research Workshop.
- Buyruk, M. (2009). *Ailenin sosyoekonomik yapısının meslek lisesi öğrencilerinin gelecek beklentisine etkileri (İstanbul ili Bayrampaşa ilçesi İnönü Anadolu Teknik, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. London, Sage.
- Creswell, J. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson Publications.

- Çimen, M. (2019). *Fen lisesi öğrencilerinin beden eğitimi derslerine ilişkin tutumlarının araştırılması (Malatya ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Spor Bilimler Fakültesi, Kayseri.
- Dayıoğlu, M. (2010). *Anadolu otelcilik ve turizm meslek lisesi stajyer öğrencilerinin yeterliliği konusunda işveren görüşleri (Edremit körfezi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Diggins, J. P. (1994). *The Promise of Pragmatism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Emirgil, B. F. (2008). *Emek piyasası perspektifinden mesleki eğitime bakış: Meslek lisesi öğrencilerinin piyasa algısı üzerine bir araştırma (Bursa örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Eğitimde Reform Girişimi [ERG] (2014). *Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı araştırma raporu ve analiz*. İstanbul: ERG.
- Fraenkel, A., Wallen, N.E. ve Hyun, H.H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. (8. edition). New York: Mc. Graw Hill.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. C. Güzel). Ankara: Kırmızı.
- Gillespie, A. (2005). G.H. Mead theorist of the social act. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Wiley Blackwell Publishing, 35(1) 19-39.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ:Prentice Hall.
- Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (Çev. B. Cezar), İstanbul: Metis.
- Goux, D., Gurgand, M. ve Maurin, E. (2014). Adjusting your dreams? High school plans and dropout behaviour. *The Economic Journal*, 1-60.
- Güloğlu, F. (2019). *Sosyal bilimler ve fen lisesi öğrencilerinin çoklu zeka ve öğrenme stillerinin biyoloji başarı ve tutumuna etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Güngör, G. (2019). *Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul terkinin nedenleri ve çözüm önerileri: Bütüncül bir program önerisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- İpek, Y. (2016). *Fen lisesi öğrencilerinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilişkin tutumları ve değer algıları (Diyarbakır ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kalkan, Ö. K. (2014). Meslek liselerini tercih etmede etkili olduğu düşünülen faktörlerin ikili karşılaştırmalar yöntemiyle ölçeklenmesi. *Mesleki bilimler dergisi (MBD)*, 3(1), 129-146.
- Kam, M. ve Atakök, G. (2016). Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının tercih nedenleri. International Conference on Engeneering Technology and Applied Sciences Afyon Kocatepe University.
- Kayaalp, D. (2002). *Educational attainment of working students: Evidence from İskitler industry and vocational high school in Ankara / Çalışan öğrencilerin eğitim profili: Ankara İskitler Endüstri Meslek Lisesi'nden örnek bir çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Klein, D.M. ve White J.M. (1996). *Family theories: An introduction*. Thousands Oaks: Sage Publications.
- Küçükarslan, E. (2019). *Meslek lisesi öğrencilerinin okul terkinde rol oynayan faktörler ve önleme stratejilerine ilişkin yönetici öğretmen ve öğrenci görüşleri: AB ülkeleri ile karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lannegrand-Willems, L., Cosnefroy, O. ve Lecigne, A. (2012). Prediction of various degrees of vocational secondary school absenteeism: Importance of the organization of the educational system. *School psychology international*, 33(3), 294-307.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills: Sage.
- Link, B. G. ve Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual review of sociology*, 27(1), 363-385.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2019). Ortaöğretim kurumları yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden edinilmiştir.
- Mertens, D. M. (1982). *Vocational education and the high school dropout*. The National Center for Research in Vocational Education The Ohio State University.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel.
- Millar, L.D., Brenda, B. ve May, J.V. (2000). *Sociology of the family investigating family issues*. Baston: Allyn and Bacon.
- Mulnerey J.,Turner, P., Wyatt, F., Harris, R. ve Gibson, T. (2002.) The role of small enterprise in school students' workplace learning., *National Centre for Vocational Education Research (NCVER)*, Australia.

- Öğüt, V. S. ve Çeğin G. (2013). E. O. Wright'ın mikro kavramları ile P. Bourdieu'nün kavramsal repertuarı arasındaki sentezin empirik analizde yaratacağı imkânlar. *Praksis Dergisi*, 32, 65-89.
- Özcan, M. (2010). *Anadolu meslek lisesi öğrencilerinin okudukları okulu seçme nedenleri ve gelecek beklentileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sağdıç, M. (2005). *Öğrencilerin, meslek lisesi tercihini etkileyen etmenler ve umut düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Schaap, H., Van der Schaaf, M. F. ve de Bruijn, E. (2011). *Development of students' personal professional theories in senior secondary vocational education. Evaluation and Research in Education*, 24(2), 81-103.
- Selvitopu, A. ve Kavurgacı, Ş. (2019). Frankfurt okulu bağlamında eleştirel teori ve eğitim. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 99-108.
- Sönmez, A. (2019). *Mesleki ve teknik ortaöğretim okulu öğrencilerinin devamsızlık nedenlerinin incelenmesi (Kastamonu ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S., ve Özer, M. (2020). Fen lisesi öğrencilerinin sosyoekonomik arka planı ve yükseköğretime geçişteki tercihleri. *Yükseköğretim Dergisi*, doi:10.2399/yod.20.734921.
- Taş, A., Selvitopu, A., Bora, V. ve Demirkaya, Y. (2013). Meslek lisesi öğrencilerinin okul terk nedenleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1551-1566.
- Tek, D. A. (2006). *Sanayi toplumu sonrası Türkiye de mesleki eğitim ve kız meslek liseleri (Adapazarı kız meslek lisesi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Temur, S. (2005). *Ankara ili Altındağ ilçesindeki endüstri meslek liseleri öğrencilerinin toplumsal yaşam ve yükseköğretime ilişkin görüş ve beklentilerinin eğitimde eşitlik açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Thio, A. (1996). *Sociology*, New York: Harper Collins Publishers.
- Toth, P. ve Rudas, I.J. (2012). The examination of the learning variables of students at secondary vocational schools. *International Journal of Innovative Interdisciplinary Research*, 3, 68-81.
- Türk, A. (2019). *Okul terkinin eşiğinde geleceği düşünmek: Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin gelecek emelleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, M., Gülmez, D. ve Özkaral, T. C. (2016). Fen lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ile ilgili deneyimlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1655-1672.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.